

ЕСТЕТИЧЕСКИЯТ ПРЕЛОМ В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

ПРЕЗ 20-ТЕ ГОДИНИ

Големият следвоенен прелом: усещанията за крах на културата; неверието в разума и в обещанията на науката; критиката на бленувания дух и на позитивно-реалистичните парадигми. Дълбоката криза на семиозиса, на знаковата практика на изкуството и науката.

Към историята на европейския литературен авангардизъм (от фр. *avant-garde* – челен отряд). Теоретически предпоставки: Карл Маркс (социален радикализъм), Фридрих Ницше (богоборчество, свръхчовечност), Зигмунд Фройд (безсъзнателност, психоанализа), Алберт Айнщайн (релативизъм).

Основни направления:

– експресионизъм (от фр. *expression* – израз) – “крещящият “аз” на художника изтласква “предмета” ; “не око, а уста” (Херман Бар). “Евангелието на експресионизма” “Абстракция и вчувстване” (1908) на Вилхелм Ворингер. Немските списания “Der Sturm” (Буря) и “Die Aktion” (“Действие”). Фрагментарност, дисхармоничност, деформативност, контрастност. Представители: Й. Бехер, Фр. Верфел, Г. Бен, Е. Толер, Л. Рубинер, К. Едшмид, Алб. Еренщайн.

– футуризм (от лат. *futurum* – бъдеще) – пълен разрез с “музейната” традиция, опоектизиране на цивилизацията и техниката; урбанизъм. Провокативните манифести на Филипо Томази Маринети: “Манифест на футуризма” (1909), “Да убием лунната светлина” (1911), “Технически манифест на футуристката литература” (1912), “Разрушение на синтаксиса” (1913), “Геометрическо и механическо великолепие и числовото съзнание” (1914). Апология на движението и машините. Енергичност, динамизъм, мощ; типографични шрифтове, математически обозначения, колажи. Особености на руския футуризм – фолклорност, “евразийство”, “заумност”, близост до социалната революция. “Плесница на обществения вкус” (1913). Представители: Иг. Северянин, Д. Бурлюк, Вл. Маяковски, В. Хлебников (буд
етлянин

– “бъдещник”), В. Каменски, А. Кручоних, Н. Асеев.

– дадаизъм (от фр. dada – на детски език “конче”, преносно – несвързан детски говор) – “*Дада е нищо, поради което е всичко. И обратното!*” Възникване в Цюрих и разпространение от Тристан Цара във Франция. Р. Хюлзенбек: “*Дадаистът няма никакво чувство за отговорност по отношение на някаква система или идея; той е свободен от всяка илюзия и мрази всички колективни инстинкти*”. Противодействие срещу всички принципи, утвърждаване на алогизма и пълната самостоятелност на произволно подбираните думи. Цялостно разрушаване на “лъжливия” език.

– сюрреализъм (от фр. surrealisme – свръхреализъм) – продължение на дадаистичните предложения в други аспекти. Предшественици: Лотреамон (“*красотата – това е срещата на шевна машина и чадър на анатомичната маса*”), Фройд, Аполинер – изобретател на термина през 1917. Приоритети на подсъзнателното над логиката – култ към сънищата, използването на автоматичното писмо. Алогични образи, асоциативност, стремеж към освобождаване от фалшивите закони на естетиката, борчески радикализъм. Представители: Андре Бретон – “*папата на сюрреализма*”, Ф. Супо, Л. Арагон, П. Елюар, П. Реверди. С много мощно влияние в европейските литератури и твърде слабо у нас.

– имажизъм/имажинизъм (от англ. и фр. image – образ) – в Англия Езра Паунд оглавява утвърждаването на интуитивизма, хаотичното обединение на впечатленията в “*каталог от образи*”. Отхвърляне на нормативното и красотата в името на творческата свобода. Руските имажинисти поставят акцент върху “*образа като такъв*”, “*стихотворението не е организъм, а вълна от образи*”. Декларират, че “*само яркият поетически образ няма да бъде прояден от молеца на времето*”. Акцентуване върху необичайното, изненадващото, провокативното, грубото. Представители на руския имажинизъм: С. Есенин, Ан. Мариенхоф, В. Шершеневич, Р. Ивнев, Н. Ердман.

- диаболоизъм (от гр. “dyablos” – дявол) – апология на тайнственото и ужасното; светът е призрачен и сомнамбуличен. Човекът е жертва на инфернални сили, животът е кошмар. Корени в готическия роман, в мистичния романтизъм на Е. Т. А. Хофман. Представители: Е. По, Х. Х. Еверс, Г. Майринк.

Българската литературноисторическа ситуация. Реализмът, индивидуализмът, символизмът – усвояване и отрицание. Специфика на творческите въздействия на немските и руските авангардни търсения върху нашите автори. Експресионизмът, диаболоизмът и имажинизмът в България – характер и представители. Художествените експерименти на Николай Райнов, Чавдар Мутафов, Ламар, Николай Марангозов, Никола Фурнаджиев. Авангардистични тенденции в ранната проза на Людмил Стоянов, Георги Райчев, Светослав Минков, Владимир Полянов, Ангел Каралийчев. По въпроса за “слабо известните български авангардисти”. Кирил Кръстев с неговия *“автентизъм на манифестотворенето*

” (Елка Димитрова) и проблемът за рецепцията на авангардизма: „*у нас модерно изкуство е онова, което от природно-битова сюжетност минава в пласта на личната душевност или общочовешката психичност и когато от реалистично имитиращия образ и език се домогне до метафоричен и стилизиран изказ, във фигурална или отвлечена творческа композиция*

“. Съвременни изследвания и концепции върху проявленията на българския авангардизъм.

Авангардизмът на XX век в историята на всемирната духовност – за размисъл стихотворението на Блез Сандрар, отпечатано в сп. “Везни”, 1920, № 11

Марк Шага

Той спи

Събужда се

Внезапно почва да рисува

Той грабва една черква и рисува с една черква

Той грабва една крава и рисува с една крава

С една сардела

Рисува с черепа, ръце, ножове

Рисува с жилите на вола

Със всички скверни болки на еврейските паланки

Раздрани от любовна похот в дълбините на Русия

За Франция

Без жажда и сърце

Рисува той с крака

Очите му отзад

И ето вашето лице

Това си ти, читателю

Това съм аз

Това е той

Собствената годеница

Бакалинът на ъгъла

Овчарката

Акушерката

Новородени къпят в кофи кръв

Небе препълнено с безумие

Избликват из устата червеи

На тирбушон прилича la Tour d'Eiffel

Натрупани ръце

Христос

Той сам Исус Христос

На кръста своята младост изживял.

Всеки нов ден самоубийство ново

Внезапно той престава да рисува

Той беше буден

Сега той спи

Обесва се със своята връзка

Шагал изтръпва удивен

Безсмъртието го възнася.

/Не е посочен преводач/

Приложение: *Неизчерпателен календар на българския авангардизъм:*

1914: (1) В списание “Звено”, № 4-5 *Гео Милев* помества статията “Модерната поезия” – израз на „ *модерната душа*”, “*оная душа, която щеше да създаде по-късно цялата нова, съвременната наша поезия – оная поезия, която и до днес – по навик от натуралистично време – наричат ту „*

символизъм

”, *ту „*

модернизъм

”, *ту пък дори „*

декадентство

”. *Този „*

нов

трепет”, *трепетът на модерната душа, се обърна скоро в изтръпване, треска и вулканически трус, който изкърти най-сетне поезията из каменния зандан, в който я бяха вградили класическите традиции, завещани още от времето на Хомера и Аристотеля .”* Налице е предусещането за проектите на авангардизма. (2) В Лондон

Гео Милев

се запознава с модерния фламандски поет Емил Верхарн, който възкликва: “Вие сте целият пламенност!”. Нашият поет превежда стиховете на Верхарн, с когото поддържат писмовна връзка.

1915: *Гео Милев* (студент в Лайпциг през 1912 – 1914) представя докторската си теза “Лириката на Рихард Демел с оглед на новата поезия. Принос към определяне на литературното място и значение на поета”. Застъпени са становища с модернистичен характер. (Трудът му е върнат за преработка, съхранява се в библиотеката на Виенския университет)

1918: *Гео Милев* пише в Берлин експресионистичните миниатюри “Грозни прози”, отпечатани през 1924 в сп. “Пламяк”.

1919: Започва да излиза списание “Везни”, утвърдило се като най-престижното литературно-художествено издание на българския модернизъм. Тук публикуват почти всички български символисти, а наред с тях и авангардно предразположените *Боян Дановски*

,
Чавдар Мутафов

(“Моторът” – г. I, № 9, “Празникът” – г. I, № 10, “Карикатурата” – г. II, № 2),

Николай Райнов

(“Източно и западно изкуство” – г. I, № 7; “Симбол и стил” – г. II, № 1),

Сирак Скитник

– псевдоним на

Панайот Тодоров Христов

(“Старо и ново изкуство”, “Живописиста” – г. I, № 7),

Ламар

(“Часът” – г. III, № 17-18; “Папагал” – алм. “Везни”) и др. Най-видна фигура е редакторът

Гео Милев

, който организира и издателство “Везни”. Освен стихове и преводи той публикува статиите с програмен авангардистичен дух “Фрагментът”, “Небето”, “Родно изкуство”. Списанието излиза редовно до 1922, след което приключва с “Алманах Везни” (1923).

1920: 1. *Чавдар Мутафов* издава сборника с експресионистична проза “Марионетки”. Импресии”, авангардно илюстрирана от *Сирак Скитник*. 2. *Гео Милев*

издава стихосбирката “Жестокият пръстен”. Бележеша прехода от постсимволизъм към експресионизъм, тя е посрещната отрицателно от водещите български критици.

1921: 1. Излиза “Експресионистично календарче. 1921” на *Гео Милев*. 2. *Чавдар Мутафов*

публикува статиите “Зеленият кон” (сп. “Везни” – г. II, № 3) и “Плакатът” (сп. “Златорог”), в които утвърждава принципите на авангардното изкуство. 3. Константин Гълъбов печата в сп. “Златорог”, № 3 статията “За експресионизма”. 4. В Лясковец, а след това в Горна Оряховица излиза сп. “Лебед”, в което се появяват едни от първите отзиви за футуризма и дадаизма.

1922: 1. Ямболска футуристична група продължава сп. “Лебед” под името “Crescendo”. Тук се публикуват петият манифест на италианския футуризм “Геометрическо и механическо великолепие в числовото съзнание”, откъс от поемата на Ф. Т. Маринети “Цанг-тумб-тумб” и други футуристични и дадаистични текстове. Основна фигура в “Crescendo” е *Кирил Кръстев*, публикувал в сп. “Лебед” дадаистичния манифест “Неблагодарност”. Сътрудничат *Чавдар Мутафов*, *Теодор Драганов*

Боян Дановски

и др. 2. В Ямбол

Чавдар Мутафов

изнася сказки “за” и “против” новото изкуство пред местните авангардисти. 3.

Гео Милев

издава стихосбирката “Иконите спят”, в която съчетава експресионистична поетика с

фолклорна стилистика и ритмика. 4. Излиза експресионистично-футуристичната стихосбирка на

Ламар

“Арена”. 5.

Светослав Минков

дебютира с диaboлистичния сборник разкази “Синята хризантема”. 6. В дебютната си книга “Смърт” (три разказа – “Смърт”, “Един гост”, “Ерих Райтерер” – с темата за двойничеството)

Владимир Полянов

е близък до ужасите и халюцинаториката на диaboлизма. 7. Интересът към авангардизма се проявява в статиите, публикувани в сп. “Златорог” – “Дадаизма в изкуството” на Спиридон Казанджиев и “Реализъм и експресионизъм” на Константин Гълъбов. С “По въпроса за експресионизма и около него” редакторът на сп. “Хиперион” Иван Радославов се включва в полемиките около доминиращото в българския авангардизъм течение. В същото списание (№ 6-7) е публикувана аналитичната статия на Емануил Попдимитров “Особености на новото изкуство”.

1923: 1. Ангел Каралийчев издава символно-експресионистичната поема “Мауна-лоа”. 2. Излиза стихосбирката “Нула. Хулигански елегии” на *Н. Янтар (Николай Марангозов)*

. В поместените осем творби се преплитат експресионистични, сюрреалистични и дори дадаистични елементи. 3. Излиза сборникът “Разкази” на

Георги Райчев

, съдържащ диaboлистични творби като “Страх”, “Безумие”, “Съновидения”, “Lustig”, “Карнавал”, “Незнайният”. 4. В Ямбол излиза близката до авангардистичните търсения стихосбирка “Истерици вееи” на

Теодор Драганов

. 5. В “Златорог” е отпечатана изпратената от Мюнхен новела “Мрежата на дъжда” от

Владимир Полянов

, интерпретираща темата за двойничеството и фаталността на думите. 6.

Николай Райнов

публикува статията “Предисторически експресионизъм” в “Златорог”, № 3. 7.

Сирак Скитник

в “Тайната на примитива” (сп. “Златорог”) дава израз на доминиращата в европейския авангардизъм тенденция към реабилитация на изконната творческа сила. 8. В “Между сектанство и демагогия” редакторът на сп. “Златорог” Владимир Василев критикува сп. “Везни” и

Гео Милев

, признавайки някои завоевания на българския експресионизъм –

Чавдар Мутафов

,
Сирак Скитник

.

1924: 1. *Гео Милев* започва издаването на сп. "Пламък", в което продължава естетическата линия на сп. "Везни", но с подчертано лява авангардистична ориентация. Сътрудници са *Николай Райнов, Антон Страшимиров, Христо Ясенев, Николай Хрелков, Ламар*

, *Георги Шейтанов* и др. Тук *Гео Милев* публикува "Поезията на младите", в която отрича епигонския символизъм за сметка на необходимостта от "оварваряване" на българската литература. Помества и "Септември" – най-значимото поетическо завоевание на революционния експресионизъм в България. Заради поемата си авангардистът е привлечен към съдебна отговорност, а през 1925 е убит без съд и присъда. 2. Излиза близката до експресионизма стихосбирка "Сигнали" на

Марко Бунин

(*Майер Леви*

). 3. В Ямбол излизат стихосбирките на авангардистично предразположените

Теодор Драганов

("Гонг на безумието") и

Тодор Чакърмов

("В мълчание"). 4. В статията "Зенитизъм и зенитисти" (сп. "Хиперион") *Людмил Стоянов* представя оригиналното течение в хърватския и сръбския авангардизъм. 5. В списание

"Демократически преглед" излиза приносната статия на

Чавдар Мутафов

"Експресионизмът в Германия". 6.

Ангел Каралийчев

издава сборника "Ръж" – разкази с характерна лирико-експресивна проза. 7. Излиза

диабололистичният сборник "Часовник (гротески)" на

Светослав Минков

. 8. Излиза вторият белетристичен сборник "Комедия на куклите" на

Владимир Полянов

. 9. В края на годината

Никола Фурнаджиев

издава стихосбирката "Пролетен вятър" (с отбелязана на корицата 1925 г.), в която новаторски се преплитат черти на имажинистката и експресионистичната поетика.

1925: 1. В год. II на сп. "Пламък" *Гео Милев* печата "Ад. Начало на поемата". Пак тук са отпечатани разказът "Бунта на иконите" на

Дим. Хаджилев

и стихотворението "Бунт" на

Марко Бунин

. 2. Във в. "Днес" (№ 25)

Никола Фурнаджиев

печата статията "За новата поезия", утвърждаваща авангардните тенденции.

1926: 1. Антон Страшимиров издава знаменития експресионистичен роман "Хоро". 2. Излиза "Дилетант. Декоративен роман" на Чавдар Мутафов – едно от най-проблематичните прозаични произведения на българския авангардизъм. Същият автор публикува и сборника "Покерът на темпераментите. Гротески" в библиотека "Стрелец". 3.

Владимир Русалиев

(

Ангел Петков

) публикува революционно авангардистичната поема "Бунтовник – 1876". 4. Ямболската група авангардисти основават Дружество за борба против поетите и публикуват манифест, подписан от

Кирил Кръстев

, Васил Петков, Неделчо Гегов, Тотю Брънеков. (Самостоятелно издаден от Кирил Кръстев през 1926 г.) "

Дадаистичната шега

" предизвиква очаквания скандал. 5.

Чавдар Мутафов

публикува във в. "Изток", № 41 статията "Банално изкуство" 1926. 6. Създава се литературният кръг "Стрелец", пледиращ "

да бъдем българи и все пак европейци; европейци и все пак българи

". Ориентацията е към предметната поетика. Основни фигури тук са Константин Гълъбов, Атанас Далчев,

Чавдар Мутафов

,
Светослав Минков

,
Владимир Полянов

. 7.

Светослав Минков

публикува своя превод на романа "Голем" от Густав Майринк. В предговора си нашият автор очертава характерното за диaboлистичната проза. 8.

Сирак Скитник

публикува приносната статия "Нрави и изкуство, старо и ново изкуство" (в. "Слово")

1927: Излиза авангардистичната стихосбирка "Железни икони" на Ламар. 2. Ясен Валковски

Асен Вълкадинов

) издава "Караул" – сборник с шест експресионистично интониран разкази. 3.

Светослав Минков

издава диaboлистичните разкази "Огнената птица". 4

,
Владимир Полянов

публикува

"Човекът в огледалото. Драматичен ескиз." 5. В "Стрелец"

Кирил Кръстев

публикува статиите "Романски или славянски футуризм?" и "Възможностите за една българска култура", в които утвърждава принципите на авангардността. 6. Атанас Далчев публикува в "Стрелец" статиите "Поезия и действителност" и "Размишления върху българската лирика след войната", в които определя символизма като "мъртва поезия" и очертава характерното за авангардната поезия. Според Иван Сарандев стихотворенията на поета "Болница", "Път", "Къщата", "Убийство", "Дяволско", "Метафизически сонет" "

потаят в типичен дяволичен свят

". 7.

Чавдар Мутафов

изнася сказките "За и против новата архитектура" и "За и против новото изкуство" на 24 и 26 октомври в София.

1928: 1. Излиза "Игра на сенките" на дяволиста *Светослав Минков*. 2. *Ламар* публикува поемата "Мирни-размирни години", която според Иван Сарандев е сред творбите, които са в "

русло

то на авангардното изкуство, защото са индуктирани от неговата естетика

". (3) В Ямбол излиза "Подземният град. Лирична проза" на

Теодор Чакърмов

1929: 1. *Димитър Хаджилиев* издава експресионистично конципирания сборник разкази "Камъните говорят". 2. Под редакторството на *Ламар* започва излизането на списание "Новис" (Ново изкуство), опитващо да продължи линията на

Гео Милев

и списание "Пламяк". Пропагандират се идеите на конструктивизма и на революционно-анархистичното изкуство. Основни сътрудници са Славчо Васев, Славчо Красински, Ясен Валковски, Андрей Каменградов и др. Списанието излиза нередовно до 1932.

1930: Сказката "Машинизиране на изкуството" на *Чавдар Мутафов*, изнесена на 5 февруари в Софийския университет възбужда оживени коментари.

1933: (1) *Светослав Минков* и Константин Константинов издават съвместната си пародийна творба "Сърцето в картонената кутия" . " *роман-г ротеска в седем невероятно приключения*

”. (2) Със сборника разкази “Къщата при последния фенер”
Светослав Минков
се “сбогува” с диаволизма.

1933: В книгата си “Българска литература след войната” Георги Константинов отбелязва, че “*всички модерни школи, като футуризм, дадаизъм, експресионизъм, пролеткултизм, са намирали отглас в нашето изкуство*”.

1934: *Николай Райнов* публикува статията “От кубизма до конструктивизма” (сп. “Златорог”), анализираща разнородни течения на европейския авангардизъм.

1938: Излиза стихосбирката “Зелени облаци” на *Славчо Красински*. (второ прераб. изд. – 1941). Близостта на нашия автор до поетиката на Сергей Есенин дава основания на Иван Сарандев да го причисли към имажинистите. 2. Атанас Илиев публикува в “Златорог” приносната статия “Импресионизъм и експресионизъм”.

1939: *Кирил Кръстев* издава есеистичния сборник “Смъртната красота”, проблематизиращ редица аспекти на авангардната естетика.

1940: *Чавдар Мутафов* публикува “Технически разкази” с характерна футуристично-конструктивистка концепция.

Художествени книги на по-изтъкнатите представители на българския авангардизъм:

Антон Страшимиров (1872, Варна – 1937, Виена). Хоро. 1926. Най-пълно издание: Съчинения в седем тома. 1962-1963.

Георги Райчев (1882, Топрак-хисар, днес Землен – 1947, София). Разкази. Книга I. 1923. Най-пълно издание: Съчинения в два тома. 1968.

Чавдар Мутафов (1889, Севлиево – 1954, София). Марионетки. Импресии. 1920. Дилетант. Декоративен роман. 1926. Покерът на темпераментите. 1926. Технически разкази. 1940. Най-пълно издание: Избрано. Предг. К. Кръстев. 1993.

Гео Милев (1895, Раднево – 1925, Илиенци). Жестокият пръстен. Първа книга стихове. 1920. Панихида за поета П. К. Яворов. 1922; II изд. – 1924. Експресионистично календарче. 1921. Иконите спят. 1922. Септември. 1924. Най-пълно издание: Съчинения в три тома. Под ред. на Г. Марков и Л. Милева. 1975-1976.

Ламар /псевдоним на Лалю Маринов Пончев/ (1898, Калейца – 1974, София). Арена. 1922. Железни икони. 1927. Най-пълно издание: Железни икони. Избрани произведения. Поезия. Проза. Съст., ред. и предг. “Аз сам ще ви уча на нова естетика” Едв. Сугарев. 1989/

Владимир Полянов /псевдоним на Владимир-Георги Иванов Тодоров/ (1899, Русе – 1988, София). Смърт. 1922. Комедия на куклите. 1923. Човекът в огледалото. Драматичен ескиз. 1927. Най-пълно издание: Дяволични повести и разкази. 1990.

Николай Марангозов /псевдоним на Николай Цанев Нейков/ (1900, Късовци – 1967, София). Нула. Хулигански елегии. 1923. (С псевдоним Н. Янтар). Годишни кръгове. 1946. /От автора са дадени поправени варианти на творби, познати от дебютната му стихосбирка и някои други авангардистични произведения/. Стихотворения и поеми. 1981. /Авангардистичните творби са небрежно представени/

Светослав Минков (1902, Радомир – 1966, София). Синята хризантема. 1922. Часовник. Гротески. 1924. Огнената птица. Четири разказа. 1927. Игра на сенките. 1928. Къщата при последния фенер. 1931. Сърцето в картонена кутия. Роман-гротеска в седем невероятни приключения. /В съавторство с Константин Константинов/. Най-пълно издание: Съчинения в два тома. Предг. С. Султанов. 1980.

Ангел Каралийчев (1902, Стражица – 1972, София) Мауна-лоа. 1923. Ръж. 1925.

Сб. Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Георги Райчев (под ред. на С. Султанов) в спомените на съвременниците си. 1967. К. Кръстев. Сирак Скитник – човекът, поетът, художникът, критикът, театралът. 1974. М. Тошков. Ламар. Литературна анкета. 1977. Сб. Людмил Стоянов, Чудомир, Ламар (под ред. на М. Тошков) в спомените на съвременниците си. 1981. Сб. Игра на сенките. Българска диaboлична фантастика. Съст. О. Сапарев. 1983. К. Кръстев. Спомени за културния живот между двете световни войни. 1988. Ал. Пиндиков. Владимир Полянов. Литературна анкета. 1988. Сб. Френски поети сюрреалисти. Съст., прев. и предг. Ст. Гечев. 1993. Манифести на българския авангардизъм. Съст. В. Русева. 1995. Ив. Сарандев. Български литературен авангард. Антология. 2001. Сп. Славянски диалози. П., 2004, № 2-3. /Броят е изцяло посветен на славянския авангардизъм/

Р. Ликова. Естетически прелом в поезията на 20-те години. 1978. Д. Аврамов. *Бунтът на експресионистите. Мирогледни и стилистични паралели*
. Сп. Септември, 1978, № 8-9. Ив. Славов. Иронията в структурата на модернизма. 1979. Н. Попова – Андреева. Поезията на немския експресионизъм. 1983. С. Хаджикосев. *Странната одисея на българския модернизъм*
. Сп. Литературна мисъл, 1984, № 4. В. Галонзка. *Чуждо и родно в българския експресионизъм*
. Сб. Съвременна България, 1984 – т. V. Едв. Сугарев. (1) Самотният бунт на дилетанта. Сп. Литературна мисъл, 1986, № 9. (2) Българският експресионизъм. 1989. (3) *Някои основни естетически категории в поетиката на немския експресионизъм в българската поезия през 20-те години*

Сб. Поетика и литературна история. 1990. М. Неделчев. Социални стилове, критически сюжети. 1987: (1)

За ранната градска проза на Владимир Полянов

. (2)

Бягствата и повратките на Николай Марангозов

. Ив. Бориславов. (1) Поезия и багри. Есета за взаимните влияния между модерната западна поезия и живопис на XX век. 1987 (2) Светлината, която остава. Есета за авангардната поезия и живопис. 1994. Р. Коларов. В художествения свят на романа "Хоро". 1988. Д. Вичев. С поглед отвън. 1990: (1)

Българският модернизъм. Опит за някои уточнения и обобщения

. (2)

Септемврийската литература – български литературен авангард.

Вл. Янев. (1) Живея и препрочитам. 1990:

“

Нула” на Николай Марангозов и българският литературен експресионизъм

. (2) Признати и непознати. 1999:

Три етюда върху Николай Марангозов

. (3) Българският литературен авангардизъм. 2002. (4)

Българска авангардна лавица

. Сп. Славянски диалози, 2004, № 3-4. (5) Авангардизъм&Постмодернизъм. Сп. Участ, 2005, № 1. Т. Адорно. Философия на новата музика. 1990. В. Ворингер. Абстракция и вчувстване. 1992. А. Бретон. Изгубени следи. 1992. Д. Аврамов. Диалог между две изкуства. 1993. Ал. Йорданов. Своечуждият модернизъм. 1993. В. Русева. Аспекти на модерността в българската литература през 20-те години. 1993. М. Надо. История на сюрреализма. 1993. Св. Казакова. Руски модернизъм: авангард. 1993. Н. Илиева. Езикът на мълчанието. 1993. Т. Николова. Седем “оварварени” елегии. /За “Нула”, 1923 на Н. Янтар/. Литературен вестник, 1-7 февр., 1993. Д. Димитров.

Сбогуване с XX век: Експресионизмът

;

Футуризмът

;

Сюрреализмът

;

“

Дада”-измът

. /В броевете на сп. Пламък от 1993/. К.-М. Гаус. Унищожението на Средна Европа. Литературни портрети от Варваропа. 1994. Л. Стоянова. Преображения на фантастичното в българската проза. 1996:

Българският диaboлизъм. Щрихи към поетиката му

. Ж. Чолакова. Лицата на човека и поезията на чешкия авангардизъм. 1998. Х. Р. Яус. Исторически опит и литературна херменевтика. 1998. Б. Курташева.

“

Дилетант” – възможностите на кавичките

. Сп. Литературна мисъл, 1992, № 2. Б. Пенчев.

Модернизъмът на септемврийската литература: погром и трансгресия

. Сб. Конструирание на традицията, 2000. Е. Димитрова. (1) Изгубената история. Аспекти на митологичното и историчното в българската поезия от 20-те години на XX век (Гео Милев, Никола Фурнаджиев, Николай Лилиев, Атанас Далчев). 2001. (2)

Манифестите на Кирил Кръстев

. Сп. Български език и литература. 2005, № 2. Н. Нанков. В огледалната стоя. Седем образа на българския литературен селоград. 2001. К. Кръстев.

Модернизъм в българската литература

. Сп. Литературна мисъл, 1991, № 5-6. К. Кузмова – Зографова. Чавдар Мутафов. Възкресението на Дилетанта. 2001. Г. Бен. Метафизика на формата. Поезия и проза. Встъп. студ. и прев. Н. Андреева. 2002. Алб. Вачева. (1) Дискурси на модерността: опиг за постмодерно разбиране. В: Сб. Култура и критика. Ч. III: Краят на модерността? 2003. Съст. Алб. Вачева, Г. Чобанов. (Вж и

<http://liternet.bg/publish4/avacheva/kritika3/diskursi.htm>) (2)

Разум и метафизика: модернистични предизвикателства.

Сп. Български език и литература, 2005, № 2. (Вж. и <http://www.liternet.bg/publish4/avacheva/razum.htm#1>)